

אוריאל רפורט

אברהם שליט

מעט זכרונות שוליים אני מבקש להעלות במדור זה בקתדרסיס, "זכרון ראשונים", אודות פרופסור אברם שליט, אשר בשיעוריו למדתי כסטודנט במהלך לימודי באוניברסיטה העברית. אף שלא היה מרצה מחונן בכישרון רטורי ככמה מעמיתיו ההיסטוריונים באותם ימים הוא נמנה על אלה שאישיותם כהיסטוריונים הטביעה חותם על אותם מתלמידיהם שנפשם חשקה בלימוד היסטוריה ושנקרתה להם ההזדמנות לשאוב לא רק מן הידע הרב שלו אלא גם מנכונותו לשתף אותם בידע זה ללא מחיצות וללא גינונים מיותרים.

דמותו של שליט המצטיירת מול עיני נראית כצועד עם תיק כבד, לבטח מלא ספרים ודברים שהיה עסוק בכתיבתם, ומעשה שהיה כך היה. יום אחד הוא הגיע לחיפה מסיבה שאינה זכורה לי, ובצהריים הוזמן אלינו וסיפר שבהגיעו לחיפה הזמין מונית. הוא התיישב במושב שליד הנהג והניח את התיק הגדול והמלא לרגליו. הנהג אמר לו: "שים בבקשה את התיק בבאגג". שליט אמר "אבל יש בו כתב־יד". השיב הנהג "כתב־יד או כתב־רגל, העיקר שיהיה בבאגג!" מעגל מושגיו ועולמו של שליט לא תמיד תאמו את מציאות החיים דאז ואת זו של ימינו היה מן הסתם מתעב.

לא אמנה כאן את פרסומיו המדעיים ואת חשיבותם, שהרי אלה ידועים לכול המתעניין ביוסף בן מתתיהו, שאלמלא שרדו כתביו ספק אם תקופת הבית השני, כלומר תולדות עם ישראל בתקופה ההלניסטית־רומית, היתה מתקיימת, בישראל ומחוצה לה, כמדור

מיוחד בלימודי תולדות העם היהודי. גם כל המתעניינים בהורדוס (הממלא תפקיד חשוב הן בהיסטוריה היהודית והן בזו הכללית, ומספק לחובבי ארכיאולוגיה וידיעת הארץ ולתייריה ולמדריכיהם מפעלי בניה, לבקר בהם ולהתפעם מהם), גם הם חבים לו תודה על ספרו על הורדוס. זאת ועוד, תרגומו את *קדמוניות היהודים* של יוסף בן מתתיהו פתח לפני קוראי עברית אוצר בלום זה של תולדות עמנו. אולם תרומתו המדעית, היקפה והערכתה מצויים למתעניין במאמר פרי עטו של מנחם שטרן המנוח וברשימה ביבליוגרפית מלאה של מחקריו שהכינה אלמנתו, הדסה שליט. שני אלה מצויים בספר זיכרון שיצא לזכרו בשנת 1981.*

לפיכך אני מבקש להסתפק להלן בכמה קטעי זיכרונות הקשורים לשליט והמשקפים, לעניות דעתי, צדדים באישיותו ובהשקפת עולמו כאדם, כחוקר, כהיסטוריון וכאיש מדע.

באחד הסמינרים שהתקיימו בביתו בבית הכרם היינו מכוונסים בחדר העבודה שלו שהיה עמוס ספרים, חלקם על גבי הכיסאות והספה שבחדר שכן לא נותר מקום פנוי במדפי הספרים. אחד הסטודנטים, בעל חוש מעשי מן הסוג שליט לא הצטיין בו במיוחד, הציע לו להזמין מדפים נוספים אצל נגר כדי שיימצא לספרים מקום ראוי במדפים שייתוספו ולסטודנטים שהצטופפו בחדר יימצא ביתר קלות מקום ישיבה. שליט הקשיב לעצה בתשומת לב ואמר: "אם היה לי כסף לנגר, הייתי קונה בכסף הזה עוד ספרים!"

האגדה גם מספרת – ואיני אחראי לאמינותה אבל אפיונו של שליט בה אמיתי למדי – כי יום אחד צעד שליט ברחוב בבית הכרם ולמולו הלך אחד ממכריו, רופא במקצועו. כאשר קרבו השניים זה אל זה שמע אותו מכר את שליט ממלמל "מקרה ברור, מקרה ברור". כאשר קרבו עוד יותר זה אל זה שאל אותו המכר/הרופא "מה מקרה ברור?", השיב שליט "פאראנויה" (או מחלה אחרת, אולי סכיזופרניה, אך אין לכך חשיבות). שאל המכר/הרופא בדאגה "מי החולה?" השיב שליט "הורדוס".

אמנם הוא היה בעל מודעות פוליטית ואף טרוד במריבות בעניין הוצאה לאור של ספריו, אך לא אפרט בעניין זה על מנת לא לפגוע בכבודם של מי שעליהם הביע דעתו. כמו כן היה בו גם צד של זלזול

באנשי מעשה ושררה ובביורוקרטיה האקדמית ובכלליה הקפדנים, צד מפתיע במקצת אל מול קפדנותו הפילולוגית והפרטנית במחקריו. יום אחד, בעת בחינות הגמר לתואר שני, הייתי בבית הורי, מחוץ לירושלים, והנה קיבלתי טלפון בהול ממזכיר הפקולטה דאו למדעי הרוח, שפנה אלי בערך כך: "מה קורה עם השאלון לבחינה שלך? הבחינה בשבוע הבא ביום ראשון ועד היום שליט לא מסר שאלון לבחינה!!!" "אז מה אני יכול לעשות?" שאלתי את המזכיר המודאג. כנראה ששאלתי לא הביעה, לטעמו, מידה מספקת של חרדה והוא השיב: "אל תצחק, זה רציני, שליט לא בעיר. הוא בנופש בבית דניאל בזיכרון-יעקב. אפוא אתה?" "מתכוון לבחינות בנתניה בבית הורי", השבתי. "זה טוב" הוא ענה. והמשיך בהוראות מפורטות "תיסע לזיכרון, תמצא את שליט בבית דניאל, שיכין שאלון וימסור אותו לך במעטפה סגורה! אל תפתח את המעטפה ותשלח מיד בדואר דחוף ורשום אלי. אני מקווה שיגיע בזמן, עליו אני לא יכול לסמוך". ועוד חזר ואמר בקול מצווה: "ואל תפתח את המעטפה!" מה יכולתי לעשות? נסעתי ברכבת לזיכרון, הגעתי לבית דניאל, חיפשתי את שליט ומצאתי אותו יושב בחורשה שצמודה לבית דניאל (אשר היה אז בית הבראה, בעיקר של ייקים). הוא הופתע מהופעתי הלא צפויה אך התעשת במהרה אחרי שהסברתי את פשר ביקורי במקום הנופש במושת הברון. "שב" פתח שליט ושאל "על אילו נושאים המבחן?" "תקופת החשמונאים ו..." (שכחתי מה היה הנושא השני). "טוב. יש לך משהו לכתוב עליו?" הוצאתי בלוק מכתבים שהיה עמי ועט (באתי מוכן כי ידעתי מה המכשולים הצפויים לביצוע המשימה) ושמתי לפניו, וקמתי להתרחק מן המקום כדי לאפשר לו לכתוב את השאלות בסודיות המתבקשת. "לאן אתה הולך?" שאל שליט, "נשם מזכיר הפקולטה] אמר שתכתוב ותשים את זה במעטפה סגורה היטב". "שטויות! שב" אמר שליט והמשיך "כיבושי ינאי זו שאלה טובה? זו לא בעיה, נכון?" מה יכולתי לעשות, שואלים אז הנימוס מחייב להשיב. "אני חושב שכן", ענית. "אבל צריך להכין שלוש שאלות שמתוכן עונים על שתיים". כך חיברנו שליט ואני (בעל כורחי) עוד שתי שאלות ועוד שלוש לנושא השני. מעטפה כמובן לא הייתה לנו. לקחתי את השאלון הסודי, הכנסתי אותו כמות שהוא

לתיקי וכששבת הביתה הכנסתי את השאלון הסודי למעטפה, סגרתי אותה היטב ושלחתי כפי שציווה המזכיר האקדמי של הפקולטה. ביום ראשון התייצבתי למבחן ועברתי אותו בשלום. הייתי גאה לא רק בתשובות, אלא גם בשאלות שהיה לי חלק בחיבורן. גם למדתי משליט כלל חשוב: אל תהיה "פוץ" אם הפוציות משרתת רק צורך ביורוקראטי.

בפרס על הוראה משובחת שליט לא היה זוכה, אבל לפחות הרצאה מרתקת אחת זכיתי לשמוע מפיו. היה זה שיעור לתואר ראשון באולם בבניין "טרה סנטה", שם שכנה אז הספרייה ושם נלמדו מדעי הרוח של האוניברסיטה. האולם היה גדול והיו מרצים שזכו לקהל של מאה או מאתיים שומעים שמילאו את האולם. אולם כזה הוקצה גם להרצאותיו של שליט באותה שנה, וקהל שומעיו לא מנה יותר מתריסר. שליט הגיע לכיתה עם תיקו הכבד, פתח את התיק כדי לשלוף את המחברת ממנה היה מקריא את הרצאותיו שהיו משמימות למדי. באותם ימים היו לא מעט פרופסורים שהרצאותיהם היו משמימות ומשעממות (וכאשר בחרו להרצות בין השעות שתיים לארבע אחה"צ היו אלה בחזקת התעללות בשומעים חובבי הסייטה), אבל הם היו חוקרים דגולים ובאותם ימים הייתה לכך חשיבות גם בעיני הסטודנטים. שליט נעמד אצל הקתדרה ופתח את תיקו העמוס לעיפה, ומפיו פרצה קריאה נואשת: "אוי, שכחתי את המחברת!" נראה שהתלבט אם לבטל את השיעור בשל כך, אבל לבסוף אזור אומץ והחליט שהשיעור חייב להתקיים. הוא פתח בהרצאה והביט נכחו אל השומעים כי לא הייתה ברשותו מחברת לקרוא מתוכה. והייתה זו ההרצאה המעניינת והטובה ביותר ששמעתי מפיו. הוא היה בקיא בתוכן הנושא עליו הרצה והמחברת רק הסבה נזק ופגמה בהרצאותיו. עמה הוא חשש שמא חסו ושלום יטעה בשם אבי סבו של מישו או במספר המדרגות המובילות לכניסה למקדש או לפסגת מצדה, ובעיקר שלא ידייק במספרי הפסקאות של הקטעים שהרבה לצטט מכתבי יוסף בן מתתיהו. והרי סדר ודיוק חייבים להיות! ושעמום? – זו בעיה של השומעים. הוא לא בא לבדר אותם, ומשובים לבדוק את שביעות הרצון של הסטודנטים טרם הומצאו כנראה וגם לא סדרות ריאליטי בטלוויזיה.

ערב אחד, בשבוע האחרון של חופשת הקיץ, ישבתי בספרייה שבטרה סנטה ויצאתי אל הפרוזדור לחלץ את עצמותי. בצאתי מפתח הספרייה נתקלתי בפרופסור שליט ובתיקן המלא ללא שיוור. שלום, שלום. "בוא איתי" הוא אמר וניגש לדלת של חדר סמוך שבו קיים סמינריון בשנים הקודמות. הוא שם ידו על הידית אך הדלת לא נענחה לו ולא נפתחה הוא ניסה ביתר כוח לפתוח אותה אך שוב לא עלה הדבר בידו. "מה זה? האידיויטים לא פתחו את החדר? הרי יש לי שיעור היום. היום יום שלישי, נכון?" פנה אלי בשאלה. "נכון, אבל מה הבעיה?" השבתי. "אז יש לי סמינריון היום, ולא הודיעו לי שהחליפו את החדר." אמר בכעס. "אבל שנת הלימודים עוד לא התחילה, השבוע עדיין יש חופש" אמרתי. "אתה לא באת לסמינריון?" שאל שליט בתימהון. "לא. קראתי באולם הקריאה שבספרייה ויצאתי לשאוף אוויר. זה הכול. הסמינריון מתחיל ביום שלישי באמת, אבל בשבוע הבא", אמרתי. "אז אני מבולבל. חשבתי שהיום אני מתחיל ללמד. [משהו בגרמנית שכנראה בתרגום פירושו בקירוב "אני כנראה האידיויט"], אבל בבקשה אל תספר לאף אחד." "אין לך מה לדאוג הרי חוץ ממני אין כאן אף אחד מן הסטודנטים שאמורים להשתתף בקורס. הם עדיין בחופש", אמרתי והוא נאנח בהקלה. ייתכן שלא עמדתי בפיתוי וסיפרתי על מפגש מוזר זה לחברים קרובים מעטים, ואם לא סיפרתי, ובהנחה שבקשה כזו אינה תופסת יותר, הרי היא מדווחת כעת לראשונה.

שליט נפטר בשנת 1979 והוא בן 81. חלפו מאז יותר משלושים וחמש שנים. הוא הותיר כמה חיבורים שהם תשתית בלימוד תולדות ישראל בתקופת הבית השני וגם כמה סיפורים שיכולים להעלות חיוך ובו בזמן גם ללמד על דבקותו במשימה שלקראתה הוכשר ושנטל על עצמו לקיימה ועל יכולתו להבחין ולבחור במה שחשוב כדי למלאה (ספרים חשובים ממדפים וכיו"ב).

אוריאל רפפורט, רמת גן.

אברהם שליט

*הפרטים של ספר הזיכרון לשליט הם אלה: *פרקים בתולדות ירושלים בימי בית שני, ספר זיכרון, הוצאת יד יצחק בן-צבי ומשרד הבטחון – ההוצאה לאור, ירושלים תשמ"א*. מאמרו של מ' שטרן *לאברהם שליט בעמ' 3-6, ושל ה' שליט בעמ' 483-488*.